

Данило Н. Баста, ПРЕОБРАЖАЈИ ИДЕЈЕ ПРАВА - ЈЕДАН ВЕК ПРАВНЕ ФИЛОЗОФИЈЕ НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ У БЕОГРАДУ (1841-1941), Правни факултет, Београд, 1991.

Бивало је неретко, у прошлости, за ратних пошаста и махнитих историјских ковитлаја, да људи, затечени несрећом, обрвани бедом и напрасним удесом, изгубе своје најближе нетрагом, годинама носећи у себи као камен тешку слутњу да њихове кости леже разасуте по леденим горама, без белега, предате вечном забораву, али и наду што пламиња у тами душе, танка као притка, да чуда на овом свету има и да крв у жилама њихових ближњих још струји негде, у неким магловитим даљинама, и да ће дан њиховог поновног сусрета ипак доћи. Тако, ни после много година они не престају да их сањају ослоњене на ограду неке корабље, изгубљене у немирним морима, како им машу и милују погледом неутешним. Забраћеним мајкама, од плача испошћених лица, и потавнелим погуреним очевима, њихова деца и даље долазе на разговор, на причу, на повратак у прошлост, у сећању. Походе их, седају поред њих, на клупу, не плативши путну карту. Верујући у чуда, преживели, у мислима, својим изгубљеним рођацима и прецима, као с пустог острва, пишу утешне поруке, стављајући их у боце, и коштуњавом руком, брижно, спуштају низ водену струју. А чуда се, ипак, догађају. Једно од тих чуда представља и књига која је пред нама, а која нас буди из деценијске духовне хибернације и наметнутог самозаборава.

Јер, сви ми којима је судбина уделила да живимо у овом турском забрану, узапћени у карауле једне *Истине*, насилно растављени идеолошким раселинама, затровани обманама свемоћних бољара, доскора нисмо ни знали за своје изгубљене рођаке, а немоли за њихове особене знаке, за боју очију и гласа, облик лица, дубину и размере њихове умности, ритам њихове реченице, лепоту и мелодију њиховог језика којим су обликовали своје мисаоне немире и своја интелектуална лутања. Брижљиво одгајани на грубој и приземној лажи да смо *"настали из пене"*, да смо сирочићи и духовни сиромаси, сви ми који смо годинама ћапћали на дојци тоталитарне свести, с муком и неверицом откривамо да смо легитимни потомци мудрих и морално усправних предака које је оскудна и осiona духовност силом уклонила с повесне сцене, немоћна, ипак, да њихове, тешким плугом заоране бразде затре, да их избрише из колективног националног памћења и да накнадне, "субверзивне" учинке њиховог књижевног, религијског и научно-теоријског прегнућа заувек осујети и скрајне.

Када се осврнемо на пустош иза себе, када овлашним погледом окрзнемо метеж око себе и злослутну таму испред ми, преварена деца преварених родитеља, тек сада осећамо горчину обмане, тужно беснило и тегобу властитог слома. Отрежњени од колективног пијанства, ослобођени од главобоља идеолошког мамурлука, ми гневно стресамо са себе опипљке дневно-политичког стругања и увиђамо, неселом, да смо прикраћени и сапети, да нам је умност оплићала, да смо немушти, да говоримо језиком који одавно нагриза рђа беснила и глупости, да мислимо приземно и утилитарно. Гледајући се са својим изгубљеним и затуреним рођацима и духовним прецима, око у око, као у огледалу, ми схватамо да смо дуго живели на оној варљивој, присојној

страни света, несвесни да постоји и она осојна, сеновита и хладна, која је од нас дуго скривана, а на којој пребивају лепота и мудрост минулог грађанства.

Они који се досад нису препуштали страстима "археологије знања" да би откопали затрпану и заборављену цивилизацију, и који по први пут читају дела Слободана Јовановића, Николаја Велимировића, Драгољуба Јовановића, Јустина Поповића, Драгише Васића и других који су годинама пластили своје знање и мудрост, откривају не само богатство скривене духовности, већ и дубоке разлоге свог незадовољства светом и досадашњим поретком: њима се указује, намах, илузија њиховог досадашњег поимања стварности око нас - у предњем плану је разумљива лаж, а иза ње се назире *неразумљива истина*. Оно што је у нама изазивало отпор, није била толико ружноћа комунистичког света (уништени дворци претворени у стаје за краве), "колико она маска лепоте коју је тај свет стављао сам себи - другим речима, *комунистички кич*" (Кундера). Читав један репресивни идеолошки систем био је подређен идеји конституисања "разумљиве лажи" и потискивања "неразумљиве истине", али се овај накарадни порив у овој средини, ипак, никада није могао запамтити.

Колико је тај наум био одиста залудан и наиван у својој нарцистичкој пустошности, и као такав осуђен на кратак век и пропаст, можда најбоље показује књига *Преображаји идеје права - један век правне филозофије на Правном факултету у Београду (1841-1941)*, нашег засигурно најзначајнијег и најплоднијег политичког и правног филозофа средње генерације - Данила Н. Басте (аутора књига *Фихте и француска револуција*, *Право под окриљем утопије*, и незаобилазних студија *Повест у сенци трансцендентализма* и *Хајдегер и питање о слободи*) и врсног и рафинираног преводиоца Канта, Фихтеа, Шелинга, Хениса, Фивега и Ласка, однегованог писца из чијег је мисаоног и преводилачког "пријатељевања" с нашим угледним књижевним теоретичарем проф. др Драганом Стојановићем исходио вишеструко подстицајни зборник *Рани Хајдегер*.

Књига која је пред нама добила је сасвим оправдано назив по опсежној, теоријски промишљеној, језички издашној и стилски изнијансираној студији проф. Басте, студији коју је с таквим маром и смиреншоћу могао уобличити само неко ко је доброно опрљен преводилачким Еросом, и ко се вазда напаја на духовним врелима оних филозофских и научних угледника који су своје знање и мудрост, образовање и стваралачку љубопитљивост, неговали годинама, не повијајући се пред идеолошким менама времена, не подлежући политичким притисцима и не правећи уступке властодержачким настојањима да се загати једно, по природи немирно, интелектуално подручје. Због тога ова књига - која има аутоиронични, па тако и неправедни поднаслов *Хрестоматија*, будући да је то само делимично, док већим делом представља ауторско дело - за млађе нараштаје има не само откривачку већ и отрежњујућу улогу, јер се они први пут сусрећу и с неким научним именима правне филозофије у нас, а јамачно и с готово свим текстовима које је идеолошка обест беспримерно осудила на потајни заборав.

Ова књига није нипошто хрестоматија у одомаћеном провинцијалном, пејоративном и вредносно необавезујућем значењу тог израза, јер приређивач текстове садржане у њој није напросто напавирчио, механички прикупио у једну некохерентну целину, пренебрегавајући универзалне, непроменљиве аршине, него се на методском плану - саобразно властитом свеобухватном и критичком увиду у историју наше правне филозофије - приклонио одбиру оних чланака који морају "задовољити мерила репрезентативности и трајног значаја".

Да ове оцене Бастиног студиозног и прилежног рада ни по чему нису пристрасне и неодмерене, најбоље сведочи - за мање обавештене крајње неочекивано, а за неке можда и "јеретичко" - изостављање из ове изразито селективне *Хрестоматије* имена најумније српске главе двадесетог века - незаобилазног Слободана Јовановића. По општераспрострањеном, али - по правилу - и непоузданом мишљењу, Слободан Јовановић слови не само за

најдаровитијег мислиоца, већ и за теоријског прегаоца који ниједно поље људске духовности није оставио по страни, изван властите интелектуалне знатижеље и запитаности, па тако ни поље правне филозофије. Али, да је одиста посреди инак само једна предрасуда, потврђује и оштро срезана констатација проф. Басте да *"супротно очекивању, у огромном и тематски разноврсном делу Слободана Јовановића нема ниједног рада који би по својој садржини и карактеру био изразито филозофско-правни. Зато ни он (поред других - прим. Ж. С.) није могао да буде представљен у овој хрестоматији"* (стр. 342). О мериторности проф. Басте да изрекне један такав беспоговорни суд о великану српске науке и културе, најречитије говори његов свеобухватни, миџуциозни - и о Слободану Јовановићу најцеловитије уобличен текст под називом *Неодољива привлачност историје* ("Политика", 28. септембар 1991, стр. 19), у којем је с правом закључио: *"Уза сву разноликост Јовановићевих дела, уза сву разнородност његових списа, уза свеколику различитост његових интересовања, постоји нешто што је Јовановића неоодољиво привлачило, чему се непрскидно враћао, што га је заокупљало и увек изнова побуђивало пажњу његовог истраживачког и љубопитљивог духа. Једном једином речју речено, то је Историја, писана великим словом и узета у најширем смислу. Када се каже да је Историја Јовановићев главни интерес и, следствено, окосница читавог дела, мисли се на један обухватан појам"*.

Одвех строг и интелектуално обазрив, самопрегоран и теоријски дисциплинован до самоодрицања, свагда склон постављању далеких и другима тешко досегљивих циљева, проф. Баста ни у овој књизи себи није допустио ма и најмањи пропуст, настојао да избегне општа места и мањем кругу стручњака позната становишта, да ширем читатељству предочи текстове који у послератном периоду бејаху готово недоступни, да избегне објављивање оних, неком другом згодом већ објављених и за публикување у ближој будућности увелико планираних, или, пак, да преведе текстове наших истакнутих правних филозофа који су у минулим временима били кадри да се носе са страним, поглавито немачким ауторима. Зато су текстови свих аутора у овој хрестоматији, од Димитрија Матића, Глигорија Гершића, Живојина Перића, Живана Спасојевића, преко Томе Живановића, Теодора Тарановског, Евгенија Спекторског, све до Ђорђа Тасића и Божидара Марковића, и данас - више него у времену када су настајали - актуелни, духовно подстицајни, а мисаоно окрепљујући, и као такви представљају својеврсни МЕМЕНТО, опомену да се традиција никада не сме запостављати - још мање прећуткивати - нити се идеологија, та најмоћнија инстанца овога века Логора и Зла, икада сме претпоставити подручју духовног, научног, теоријског и уметничког стваралаштва. Ово тим пре што читајући данас текстове најумнијих српских правних филозофа заступљених у овој драгоцену књизи, несесело увиђамо да смо у великом заостатку за нашим духовним прецима.

Опоро стога звучи узредна примедба проф. Басте о поратном наглом заокрету ка правној социологији, заокрету који је неопазиве означио довршење једновековног, поштовања достојног, кретања правнофилозофске мисли на Правном факултету, и *"наговештај једног времена у којем ће на њему, на жалост, бити мало (или нимало) разумевања за ствар правне филозофије, у којем ће она задуго бити потиснута и безмала заборављена"*. Те речи у сваком подвижнику духа буде туробна сећања на оне мрачне дане наше недалеке прошлости када је политичком самовољом у корену сасечен покушај да се формира језгро даровитих младих мислећих глава чија би мисаона љубопитљивост била усредсређена управо на проблеме правне филозофије, када је њихов духовни предводник и обновитељ традиције о којој пишемо, Михаило Ђурић, допао затвора, а његови следбеници постали објектима идеолошких шикана. Разуме се, биће и сада оних малициозних појединца који ће тврдити да је и сам Михаило Ђурић подлегао том, може се слободно рећи, идеолошком заокрету ка социологији, и који ће, штавише, томе у прилог навести и конкретна дела овог истакнутог филозофског писца (*Проблеми социолошког метода и Социологија Макса Вебера*). Ипак, све не-

доумице одавно је отклонио проф. Ђурић у једном драгоценом интервјуу, рекавши - без икаквог правдања, разуме се - да је његово "краткотрајно интересовање за социологију било подстакнуто више филозофским него професионалним разлозима. Мада удео ових других (потребе наставе на Универзитету) није био незнатан. Хтео сам да што више изоштрим поглед на конкретну реалност, да се што потпуније упознам с тим како једна релативно развијена модерна друштвена наука прилази проучавању човека и његовог историјског света. *Ипак, моје интересовање за социологију никад није отишло даље од чисто интелектуалне радозналости. Никад се нисам професионално бавио социолошким истраживањима* (подвукао Ж. С.). Морам да признам да сам преко социологије нашао свој пут к Марксу, те да ми је Макс Вебер много помогао да боље схватим не само порекло и природу неких карактеристичних савремених друштвених појава, него и епохални задатак филозофије" ("Theoria", бр. 1, 1981, стр. 67).

Деловање проф. Басте улива, међутим, наду да све ипак није изгубљено, и да је Правни факултет у њему добио легитимног баштиника богатог српског научно-теоријског наслеђа и достојног настављача родоначелника ренесансе правно-филозофске мисли у нас, данас угледног ничеолога Михаила Ђурића. Одмакнут од дневне политике на "господствену удаљењу", Данило Н. Баста, доказавши једаред интелектуалну одважност и поштење, онда када је то мало ко учинио, одлучио је да се врати себи, да преиспита своје духовне домашаје, да превреднује свеколико мисаоно наслеђе, и да оснажи етос рада и одговорности за писану и изговорену реч, етос који нас једино може усправити, прибавити изгубљено достојанство и вратити у наше природно завичајно лежиште. Ако данас и сасвим занемарљив број младих умних глава послушнује његова истраживања "у сенци" политичког хаоса у којем смо се обрели, онда је то поуздан знак да је на данашњем, персонално знатно осиромашеном Правном факултету, стасао утемељен и речит правни филозоф, филозоф чије ће име потоње генерације изговарати с једнаким поштовањем с којим ми данас изговарамо имена оних који су оправдано нашли своје место у овој хрестоматији.

Овом књигом, парадоксално речено, Данило Н. Баста је "отворио" будућност наше правно-филозофске прошлости, прошлости коју су дуго тајили од нас, од свог духовног потомства, немоћни да схвате да је не могу занавек сакрити.

Чуда се, дакле, ипак, догађају. Сада смо сви на перону, тискамо се узнемирени, и чекамо да из паре што шикља испод тек заустављене локомотиве изроне наши давно изгубљени рођаци, наши преци или њихови земни остаци. Гледамо их са чуђењем и неверицом. Пиљимо у њихове старински зашиљене брадице, монокле и цилиндре, у жезло, дугу мантију са стихаром, у епитрахил, крст и панагију, у пану и камилавку. Све траје кратко, као у сну. Они у чијим жилама одиста тече крв ових предака, њихови прави потомци, срећни су што су се њихови рођаци коначно вратили, поносни што је с њиховим моштима пристигла и утеха о релативности једне једине *Истине*; сазнање да су они постојали и да нису више криви од оних, до сада безгрешних. *Јер, "само су мртворођенчад безгрешна"*.

мр Жељко Симић

Драгољуб Кавран, НАУКА О УПРАВЉАЊУ (ОРГАНИЗАЦИЈА, КАДРОВИ, РУКОВОЂЕЊЕ), "Научна књига", 1991, стр. 423

1. Окосница нове књиге проф. Каврана је кадровска функција кроз коју се преламају сви елементи који чине садржину науке о управљању. Наиме, проф. Кавран је у систематској расправи о кадровима дао преглед свих релевантних проблема науке о управљању.